

1.01
Prejeto 5. 12. 2008

UDK 330.34(497.4-14)

Jože Princič*

Primorsko in postojnsko gospodarstvo v času med obema svetovnima vojnama

IZVLEČEK

Po koncu prve svetovne vojne je začelo gospodarsko življenje na Primorskem in Notranjskem teči po drugačnih tirnicah kot v matični domovini. Z italijansko zasedbo so bile postavljene nove meje gospodarske dejavnosti, zaradi katerih je ta del prišel v slabši in predvsem podrejen položaj glede na druge pokrajine v Italiji. Še usodnejša okoliščina za njegov nadaljnji razvoj pa je bila gospodarska politika italijanske vlade. Slednja si je namreč prizadevala, da v čim večji meri izkoristi gospodarske danosti ter sistematično spodje gospodarsko moč slovenskega prebivalstva.

Trije dejavniki so v času med obema svetovnima vojnama vplivali na gospodarski razvoj postojnskega okraja: prvi je bil strateški položaj ozemlja, drugi načrtna italijanska kolonizacija, tretji, ki je bil v določenem pogledu tudi pospeševalni dejavnik gospodarskega razvoja, sta bila meja in mejne povezave. V letih 1918 do 1941 so velik del jugoslovanskega blaga izvažali v Italijo po prometnih poteh postojnskega okraja, ki so predstavljale pot do industrije severne Italije.

Ključne besede: Primorska, Notranjska, gospodarstvo, slovensko-italijanski gospodarski odnosi, etnična bonifikacija, Zavod E.R.A. (Ente per la Rinascita delle tre Venezie), italijanska kolonizacija, Postojna, Pivka, lesna industrija, Windischgraetz, SICLA, Postojnska jama

ABSTRACT

ECONOMY OF THE PRIMORSKA REGION AND THE POSTOJNA COUNTY BETWEEN BOTH WORLD WARS

After the end of World War I, the economic life in the Primorska and Notranjska regions started to take a different turn than in the homeland. With the Italian occupation, new limitations were imposed on the economic activities, which was why these parts ended up in a worse and especially subordinate position than the other Italian provinces. The economic policy of the Italian government was an even more fatal detriment for the further development of these regions. Namely, the Italian government endeavoured to take advantage of these lands' economic resources as much as possible, while systematically undermining the economic power of the Slovenian population.

Three factors influenced the economic development of the Postojna county in the interwar period: the first one was the strategic position of this territory; the second the methodical Italian colonisation; while the third factor, which also promoted the economic development in a certain aspect, were the border and cross-border connections. From 1918

* Dr., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana; e-naslov: joze.princic@inz.si

to 1941, a significant share of Yugoslav goods was taken to Italy through the transport paths of the Postojna county, which represented the way to the Northern Italian industry.

Key words: Primorska, Notranjska, economy, Slovenian-Italian economic relations, ethnic improvement, the E.R.A. Institution (Ente per la Rinascita delle tre Venezie), Italian colonisation, Postojna, Pivka, timber industry, Windischgraeatz, SICLA, the Postojnska jama cave

Leto 1918 je bilo pomembna ločnica v gospodarskem življenju Primorske. Na delu, ki ga je zasedla italijanska vojska, se je začelo povsem novo, še bolj travmatično obdobje, polno negotovosti in upravičenega strahu. Po razpadu habsburške monarhije je bila Julijska krajina izločena iz gospodarske celote, ki so jo ustvarile v času stoletnega prilagajanja avstrijske in ogrske pokrajine. Z novimi političnimi mejami so bile postavljene tudi nove meje gospodarske dejavnosti: pot proti "starim tržiščem" na severu se je zaprla, odprla pa pot proti jugozahodu, torej na nasprotno stran, s katero poprej gospodarstvo območja ni imelo nobenih vezi.¹ Za območje, kjer je bilo težišče gospodarske dejavnosti na kmetijstvu, je bil takšen premik gospodarskega težišča in z njim povezano prilagajanje novi gospodarski sestavi in celoti zelo slaba rešitev. S privilegiranega položaja glede kmetijske pridelave (zlasti zgodnje zelenjave, sadja, vina in krompirja) in obmorskega turizma (kot najjužnejša pokrajina Avstro-Ogrske) je prišla v slabši in predvsem podrejen položaj v primerjavi z drugimi pokrajinami v Italiji. Kmetijska prireja in pridelava Julijske krajine je postala v novem okolju nekonkurenčna, obsojena na omejitve prodaje na domači trg in na precejšnje znižanje cen kmetijskim pridelkom. Podoben udarec je doživela tudi industrija na obravnavanem območju. Odrezana od dotodanjih tržišč je imela malo možnosti, da se ob hudi konkurenci italijanskih tovarn obdrži in napreduje.

Druga, morda še usodnejša okoliščina, ki je vplivala na gospodarski razvoj Julijske krajine ob začetku dvajsetih let preteklega stoletja, je bila gospodarska politika italijanske vlade. Slednja namreč namenoma ni hotela upoštevati potreb in značilnosti priključenega ozemlja, zlasti ne dejstva, da se je njegova poprej prednostna lega glede na celotno gospodarsko organiziranost nenadoma spremenila v neugodno. Pri sprejemanju ekonomskih in drugih ukrepov je dajala prednost načrtnemu ustvarjanju pogojev za celotno izkoriščanje gospodarskih danosti na priključenem ozemlju, pri čemer je postavila v ospredje politični interes, katerega namen je bil raznarodovanje. Ta je vključeval sistematično spodjedanje gospodarske moči slovenskega prebivalstva. Vlada v Rimu ni izbirala sredstev pri uresničevanju tega cilja. Najprej je omejila zamenjavo denarja le na krone, ki so se nahajale v Julijski krajini, izključila pa ves denar, ki je ostal onstran črte premirja. S tem je oslabil ali uničila slovenske denarne ustanove, saj so skoraj vse slovenske denarne zadruge, ki so v preteklosti omogočale preživetje mnogim slovenskim prebivalcem in ki so do konca prve svetovne vojne sprejemale hranilne vloge, imele naložen denar v Celju ali Ljubljani.² Nadalje je na različne načine zavlačevala z izplačevanjem

¹ Josip Agneletto: Gospodarsko stanje podeželskega prebivalstva v Julijski Krajini. V: Luč, 1928, št. 2 (dalje Agneletto, Gospodarsko stanje podeželskega prebivalstva v Julijski Krajini), str. 21.

² Nada Čibej: Denarni zavodi cone B in cone B STO in njihov vpliv na gospodarstvo na Primorskem in v Sloveniji 1945-1956 : magistrsko delo. Koper 2004, str. 11.

vojne odškodnine in vojnega posojila, oškodovance pa je dodatno prizadela še s tem, da je obnovo prizadetih objektov poverila privatnim italijanskim družbam, ki so gledale le na svoj dobiček.³ Sledila je omejitev lastninske pravice na italijanski vzhodni meji. Posestniki so lahko krčili gozd, sadili drevje, gradili ali porušili svoja poslopja le z odobritvijo pristojne vojaške oblasti. K poslabšanju gmotnega položaja kmečkega prebivalstva so močno pripomogli tudi novi davki in nov način njihove izterjave. Izterjevanje je bilo poverjeno zakupnikom, ki so delovali brezobzirno.

Italijanka država je sicer skušala na razne načine olajšati slabo gospodarsko stanje kmečkega prebivalstva, ki je predstavljalo glavni steber države. Podeljevala je agrarne kredite in ustanovila nekaj posebnih agrarnih ustanov, katerih naloga je bila, da s poljedelskim poukom in drugimi oblikami pomoči pomagajo povečati kmetijsko pridelavo. Ta nesporno pozitivna prizadevanja pa niso bila namenjena slovenskim in hrvaškim kmetom na novih, priključenih ozemljih, saj je tu država izvajala načrt raznarodovanja in "etnične bonifikacije", to je zaseganja slovenske zemlje in kolonizacije z naseljevanjem italijanskih družin. To nalogo so izvajali italijanski denarni zavodi, med katerimi je imel posebno vlogo kreditni zavod *Ente per la Rinascita Agraria delle tre Venezie* (Zavod za agrarno obnovo Treh Benečij), ki je bil ustanovljen leta 1920. Posojila z visokimi obrestmi so bila dolgoročna in so pogostokrat preseгла vrednost kmetovega posestva. Ne zadostna zemljiška renta ob majhni posesti (prevladovala so posestva s povprečno 6 do 8 ha zemlje), ekstenziven način obdelovanja in zaostala živinoreja so ob nizkih cenah in še drugih razlogih, na katere bomo opozorili v nadaljevanju, delu dolžnikov preprečili, da bi pravočasno vrnili posojilo. Posojilna politika je pognala na dražbo mnoga kmetijska posestva, ki so jih po nizki ceni kupili italijanski kreditni zavodi. Postala je učinkovito sredstvo politike načrtne kolonizacije Slovenskega Primorja in Istre, s katero bi večja mesta ob italijansko-jugoslovanski meji dobila povsem italijanski etnični značaj. S prihodom fašistov na oblast je postalo razlašanje slovenskega gospodarstva še bolj agresivno. Zavod *Ente per la Rinascita Agraria delle tre Venezie* je bil s tem namenom leta 1931 obnovljen in je šest let kasneje dobil vsa pooblastila za prednostno razlašanje in odkup posestev slovenskih (in hrvaških) lastnikov. Večina slovenskih zadrug in denarnih zavodov je bila razpuščenih ali so jih vključili v italijanske ustanove.

Italijanski naložbeni interesi na priključenih ozemljih so bili omejeni na razvoj cestnega omrežja, na utrdvena dela na meji ter na razvoj posameznih industrijskih panog oziroma podjetij. Vložena sredstva, zlasti v t. i. atipično industrijo, to je industrijo, ki doma nima surovin, najde pa poceni delovno silo, so bila znatna, niso pa pripomogla k večjemu zaposlovanju slovenskega prebivalstva; italijanski delodajalci so namreč zaposlovali predvsem italijanske priseljence. Ko je Italija zasedla in anketirala Primorsko, je njeni "atipični industriji" slabo kazalo. Fužine in jeklarne so prišle v roke italijanske industrijske družbe Ilva, ki jih je takoj ugasnila. Iz Trsta so bile premeščene tudi vse osnovne pomorske transportne družbe. Dotlej cvetoče gospodarstvo Trsta, ki je bil pomembno in močno industrijsko in prometno središče, je zamiralo. Toda fašizem, ki je prišel na oblast leta 1922, je spremenil politiko do Trsta. V njegovih imperialističnih načrtih je postal Trst "punto di partenza" (izhodišče) za pohod na vzhod. Začel ga je industrializirati in razvijati v

³ Istra in Slovensko Primorje. Beograd 1952, str. 171.

močno industrijsko bazo. S pomočjo državnih naročil je začel v Trstu razvijati skoraj izključno vojno ali vojno pomožno industrijo in Trst je postal ena najpomembnejših baz njenega oboroževanja. Poleg stare težke industrije, ki je obstajala že leta 1918, je fašistična Italija začela razvijati še novo "atipično industrijo" v Trstu, Tržiču, Reki, Gorici.

Za Italijo in njeno oboroževalno industrijo so bila pomembna tudi posamezna podjetja na Primorskem, ki so spadala v "tipično industrijo", torej v industrijo, ki je imela na voljo domače zaloge surovin. Daleč najpomembnejši je bil rudnik živega srebra v Idriji, ki je na začetku tridesetih let zagotavljal 4 % proizvodnje živega srebra v Italiji in zaposloval približno 1000 delavcev. Do leta 1932 je bil precejšnje podpore deležen premogovnik v dolini Timave. Zaloge premoga so bile majhne, vendar pomembne glede na to, da Italija ni imela premoga.

Drugim "tipičnim" podjetjem, kot so bila cementarna, opekarne, kamnolomi marmorja in soline, je italijanska zasedba in aneksija prinesla če že ne popolnega propada, pa vsaj bistveno zmanjšan obseg poslovanja. Od istrskih solin, ki so pred prvo svetovno vojno, ko je Primorska s Trstom pripadala svojemu "naravnemu" zaledju, zaposlovale okoli 1700 delavcev in dajale več kot 26.300 ton soli, so pred drugo svetovno vojno delovale samo še soline v Koprju in Piranu, pa tudi njim je država dovolila zelo majhno proizvodnjo, ker je bila sol državni monopol. Zelo je nazadovala lesna industrija, ki je bila skoraj edina industrija na slovenskem podeželju. Tako kot kamnoseška obrt je bila še na primitivni stopnji proizvodnje, saj so prevladovali mali žagarski obrati. Skoraj popolnoma je prenehal z obratovanjem veliki mlin v Ajdovščini. Nazadovala je proizvodnja konzerviranega sadja in rib, pa tudi predelava mleka.

Najslabše jo je na Primorskem odnesla t. i. semitipična industrija, to je industrija, ki je našla v domačem okolju vsaj del surovin. V to kategorijo so spadali obrati usnjarske, papirne, tekstilne in živilske industrije. Tako so popolnoma zamrle vse strojarne, propadla je tekstilna tovarna v Ajdovščini, z delom je prenehala edina primorska papirnica v Podgori pri Gorici, druga podjetja papirne industrije so ostala neznatna. Od 291 destilacij, ki so obratovalle pred italijansko okupacijo, jih je pred drugo svetovno vojno delovalo le še 24. Zaradi konkurence drugih italijanskih podjetij je propadla velika tovarna piva Adria v Senožečah, isto usodo je doživela tudi proizvodnja čokolade. Skoraj popolnoma je opešala čevljarstva industrija v Mirnu, nič bolje se ni godilo industriji ribjih in sadnih konzerv. Čistilnice riža in pražarne kave v Trstu so močno skrčile svojo proizvodnjo, saj so svoje proizvode lahko prodale le v svoje nekdanje gospodarsko zaledje, to je v Jugoslavijo, Avstrijo, Češkoslovaško in na Madžarsko.

Večje pozornosti države je bilo deležno elektrogospodarstvo, saj je v Italiji po prvi svetovni vojni zelo primanjkovalo premoga, zato je morala graditi hidroelektrarne in objekte za prenos električne energije. Soča in njeni pritoki so nudili ugodne pogoje za pridobivanje električne energije, ki se jim Italija ni odrekla.

Primorska je bila že pred prvo svetovno vojno prerevna, da bi dala kruh vsemu svojemu prebivalstvu. Treba ga je bilo poiskati v tovarnah, na železnici ali pa oditi na študij in si tako zagotoviti boljšo prihodnost. Vse te poti pa so se po letu 1920 zaprle. To pa ni bil edini razlog za krizo, ki je v naslednjih letih zajela deželno gospodarstvo in tako odprla še vrata splošni družbeni krizi. Druga dva razloga, ki sta pripeljala zlasti malega posestnika v nerešljiv položaj, sta bila že omenjeno

konstantno zadolževanje in pasivnost kmečkega obrata. Zaradi slabih letin, nekonkurenčnih cen njegovih produktov, draginje industrijskih izdelkov in visokih davkov mu zemlja ni več mogla dati toliko, kolikor je potreboval za vzdrževanje družine. V pogojih splošnega ubožanja in brezposelnosti je bilo izseljevanje vedno bolj pogosta rešitev. Oblast je s stopnjevanjem političnega pritiska načrtno silila prebivalstvo v emigracijo.⁴

Po priključitvi Primorske k Italiji se je spremenila tudi socialna sestava prebivalstva. Slovenski meščanski sloj je skorajda izginil, saj so v nekaj letih odpustili, preselili ali upokojili večino slovenskega uradništva. Trgovski sloj, ki se je še nekaj časa zadržal po mestih, je bil podvržen močni asimilaciji. Tako se je obdržal le sloj malih trgovcev in obrtnikov na vasi. Pa tudi ti so imeli težave pri podaljševanju koncesij.

Gospodarske razsežnosti Tržaške pokrajine

V gospodarskem pogledu je Tržaška pokrajina predstavljala najrazvitejši del ozemlja, ki ga je Italija zasedla ob koncu prve svetovne vojne. Sredi dvajsetih let so prevladovala poljedelske in gozdne površine, ki so skupaj znašale 131.394 ha.⁵ Največji del skupne površine so pokrivali gozdovi, in sicer 29.606 ha. Gozd je bil tudi sicer največje bogastvo na tem območju. Les je bil edini proizvod Tržaške pokrajine, ki zaradi spremembe meja ni izgubil tržišč, temveč si je pridobil še nova. Medtem ko je bil trg z zgodnjim sadjem in drugimi pridelki popolnoma zasičen, je dobila trgovina z lesom vse pogoje, da zacveti. Gozdovi so predstavljali zlati vir dohodkov ne le za gozdne posestnike in trgovce, temveč tudi za ostalo prebivalstvo. Zaradi nezadostnih prometnih zmogljivosti in slabe organizacije prevoza (vseskozi je primanjkovalo vagonov) pa lesna trgovina ni doživela razmaha, kot bi ga lahko. Izgradnja novega, gostega cestnega omrežja in obrambnih utrdb v obmejnem gozdnem predelu ob jugoslovanski meji ter poslabšanje gospodarskega položaja kmečkega prebivalstva so odprli vrata pretiranemu izsekavanju gozdov. Italijanska uprava je pospeševala izvažanje lesa, drv in oglja v notranjost Italije.

Leta 1925 je bila površina posameznih kmetijskih kultur v Tržaški pokrajini naslednja: njive 13.100 ha, vrtovi 19.003 ha, umetni travniki v kolobarjenju 119 ha, naravni travniki v izmenjavi 885 ha in stanovitni travniki 29.458 ha, stalni pašniki 35.504 ha, vinogradi 2326 ha, sadovnjaki 256 ha, površine s praho pa so znašale 1120 ha.⁶ V tem letu so v pokrajini pridelali največ krompirja, koruze, pšenice, ovsu in krme. Na seznamu kmetijskih pridelkov so bili še: grozdje in vino, stročnice, oljke, olje, zelje, povrtnina, sadje, murvino listje. Glede prehrane pokrajina ni bila samozadostna. Za kritje potreb 326.000 prebivalcev je morala uvoziti 550.000 stotov pšenice, 278.000 stotov drugega žita, 286.000 litrov vina. Izvozila je le 79.000 stotov krompirja. Stanje živine je bilo naslednje: 19.681 glav goveda, 5101 konj, 3743 ovc, 1823 prašičev.⁷

---

⁴ Milica Kacin Wohinz, Jože Pirjevec: Zgodovina Slovencev v Italiji 1866-2000. Ljubljana 2000, str. 42-44.

⁵ Edinost, 21. 9. 1926, str. 1, Gospodarstvo Julijske krajine v letu 1926.

⁶ Po podatkih iz leta 1928 je znašala kmetijska površina 67.868 ha, gozda in pašnikov je bilo 47.788 ha, nerodovitna zemlja pa se je raztezala na 12.428 ha. V: Edinost, 25. 4. 1928, str. 1, Gospodarski položaj trsta in pokrajine.

⁷ Edinost, 21. 9. 1926, str. 1, Gospodarstvo Julijske krajine v letu 1926.

V prvih dveh letih, ki ju je pokrajina preživela v novi državni skupnosti, je bila med gospodarskimi problemi posebej izpostavljena redna preskrba prebivalstva z osnovnimi živili in potrebščinami. Italijanska vojaška uprava je prevzela bivšo avstrijsko aprovizacijsko centralo in nadaljevala z njenim delom. Do marca 1920 osnovnih živil ni bilo na pretek, jih pa, razen sladkorja, ni primanjkovalo. Sredi marca pa je generalni civilni komisar v Trstu izdal v vseh občinah zasedenega ozemlja uredbo o uvedbi živilskih nakaznic za kruh, testenine, riž, koruzo, olje, živalsko mast, surovo maslo, sir in sladkor. Prebivalci so morali prigrasiti izkaznico pri določeni prodajalni do 1. aprila. Uredba je prepovedovala, da bi v javnih lokalih lahko pripravili več kot deset jedi na dan. Prepovedala je še prodajo in porabo mesa ob petkih in sobotah, za mletje žita pa uvedla posebna dovoljenja.⁸

V naslednjih letih so se gospodarske razmere zaostriale, pogoji za gospodarjenje pa poslabšali. Italija se ni mogla izkoptati iz gospodarske krize, ki je bila sicer normalna posledica večletnih vojnih spopadov. Zaradi inflacije in vrtoglavega padanja vrednosti lire na tujih borzah, špekulacij italijanskih bank, pomanjkanja kapitala, premoga in drugih surovin ter dolgov do Anglije in drugih držav sta industrijska proizvodnja in trgovski promet začela zastajati, kupna moč prebivalstva se je zmanjšala, rasli sta draginja in brezposelnost. Že do spomladi leta 1920 so se cene v primerjavi z letom 1913 povišale za 300 %. Konec tega leta se je inflacijski skok še povečal. Najbolj so se podražili meso, mleko in olje. Cene masti in nekaterih drugih proizvodov so bile maksimirane. Leta 1921 je kriza zajela industrijo. Brez dela je ostalo okoli 150.000 delavcev. V naslednjem desetletju se gospodarske razmere v Italiji niso umirile, pač pa so se še bolj zaostriale. Takšen razplet ni bil le posledica fašistične gospodarske politike, ki je dajala prednost avtarkiji in oboroževanju, temveč so ga povzročali tudi zunanji dejavniki, kot so bile na primer gospodarske sankcije proti Italiji zaradi napada na Etiopijo.

Kriza italijanskega gospodarstva je prizadela tudi Tržaško pokrajino, njene posledice sta čutila tako kmet kot delavec. Do leta 1922 je upadla prodaja vina. Ko so se znižale še cene goveje živine, so postala drva in les edini vir kmetovega dohodka. Vse več kmetov se je zatekalo v najem posojil v italijanskih denarnih zavodih. Do leta 1925 se je povečalo število brezposelnih delavcev, nadaljevale so se slabe letine, krize vinogradništva ni hotelo biti konec, že tako pičel dotok denarja v priključene kraje s slovenskim prebivalstvom se je ustavil. Leta 1926 so se opisanim težavam priključile še nove, ki so gospodarski voz še bolj potisnile navzdol. Za kroniste tistega časa je bilo najbolj zaskrbljujoče naraščanje vseh vrst davkov (državnih, deželnih in občinskih) in upad trgovanja z živino in lesom. Lesna kupčija, ki je morala do takrat kriti primanjkljaje ostalih gospodarskih področij, je zaradi upada povpraševanja in tuje konkurence "obtičala na mestu".

Padanje kupne moči, težave pri prodaji produktov in odsotnost možnosti za pri najem cenejšega kredita so poleg političnih pritiskov gotovo prispevali k naraščajoči nezainteresiranosti in nepodjetnosti slovenskega prebivalstva. Hkrati pa so silili slovensko politično in gospodarsko elito, zbrano okoli Trgovinskega izobraževalnega društva v Trstu in posameznih političnih skupin, da opusti pasivnost in začne graditi nove temelje za konsolidacijo in združevanje slovenskega gospodarstva. Dobro so se namreč zavedali, da je narodno preživetje v veliki meri odvisno od lastne gospodarske moči. V svoje osrednje glasilo so na začetku leta 1921 za-

⁸ Edinost, 16. 3. 1920, str. 1, Uvedba živilskih nakaznic.

pisali: "Če bomo gospodarsko dobro stali, potem pride vse drugo samo po sebi. Če ostanemo reven narod, ne bomo imeli dovolj življenjske moči in bomo morali poginiti."⁹ Njihovo izhodišče je bilo, da je treba ustvariti "trdno, neomejeno, osredotočeno organizacijo ljudskih gospodarskih naprav, s katerimi se bodo lahko borili proti prodirajočemu italijanskemu kapitalu".¹⁰ Pri iskanju najprimernejše gospodarske oblike, se pravi takšne, ki bo lahko "spojila pameten konzervativizem s smotrno naprednostjo",¹¹ so prišli do soglasja, da je to deželno združništvo. Njihov ideal je bila združitev vseh zadrug vseh strok v eno, centralistično urejeno in centralistično vodeno združno organizacijo. Cepitev združništva na več šibkih središč ni prišla več v poštev. Po načrtu naj bi najprej ustanovili "zadružno matico", potem pa okrepili obstoječe zadruge, jim dali "pogoje čvrstega življenja" ter odprli nove tam, kjer bi bile za to najboljše možnosti.

Slovensko združništvo v Tržaški pokrajini ni moglo odigrati pričakovane vloge. Snovanje nove gospodarske organiziranosti, ki naj bi tesno povezala vse združne zveze v Julijski krajini, se je preveč zavleklo, ker je bilo treba počakati do ureditve meja in rešitve "jadranskega vprašanja". Februarja 1920 je imela združna zveza, ki naj bi prevzela vlogo komercialnega in finančnega povezovalca slovenskih zadrug na ozemlju Julijske krajine svoj občni zbor. Sledilo je preoblikovanje obstoječih zadrug in iskanje načinov za njihovo tesnejše sodelovanje s slovenskimi gospodarskimi ustanovami. Ko je bilo združno gibanje v "bujnem zamahu", so nastopili fašisti, ki so ga načrtno in sistematično omejili, nato pa uničili. Tudi poskusi za ustanovitev združene banke, združne mlekarne in še nekaterih drugih ustanov so ostali le pri načrtih.

V postojnskem okraju

Neposredna vojna vihra Postojne in okoliških krajev ni dosegla, zato ni povzročila neposredne, pač pa veliko posredno škodo na njenih gospodarskih zmogljivostih. Teh zmogljivosti v letih od 1914 do 1918 niso vzdrževali, kar je precej zmanjšalo njihov učinek. Poleg tega pa je Postojnsko v teh letih izgubilo okoli 800 do 1000 delazmožnih oseb, kar je bil tudi zaviralni dejavnik pri oživljanju gospodarstva na obravnavanem območju.

V letih 1920 do 1941 je gospodarsko življenje okraja povsem urejala italijanska zasedbena oblast. Tako kot druge okraje v Tržaški pokrajini je tudi Postojnsko čutilo posledice poglobljajoče gospodarske krize italijanskega gospodarstva. Nujni izdatki, ki so bili potrebni za vsakdanje življenje in obratovanje kmetije so se povečali, zlasti na račun davkov, ki so se nezadržno povečevali.¹² Šele vojna psihoza, ki je zajela fašistično Italijo, je tudi gospodarstvu na Postojnskem dala oživljajoč presežek, ki so ga najbolje izkoristili gozdni delavci in kmetje.

Med dejavniki, ki so v času med obema svetovnjima vojnama najbolj vplivali na razvoj okraja, so bili pomembni zlasti trije. Med seboj so bili tesno povezani in

⁹ Edinost, 19. 1. 1921, str. 1, O centralizaciji združništva.

¹⁰ Edinost, 14. 1. 1921, str. 1, O centralizaciji našega združništva.

¹¹ Edinost, 1. 1. 1921, str. 1, Ob novem letu.

¹² Marija Makarovič: Viri preživljanja in način potrošnje v vasi Gradec pri Pivki v 20. stoletju : ljudje in kraji ob Pivki, II. knjiga. Postojna 1985 (dalje Makarovič, Viri preživljanja in način potrošnje v vasi Gradec), str. 205.

zato soodvisni. Prvi je bila italijanska gospodarska politika. Italija je v obmejnih območjih, kot je bilo Postojnsko, videla vrata na Balkan, zato je težila k temu, da jih uporabi kot odskočno desko za osvajanje novih, tujih ozemelj. Tako so slovenski priključeni kraji dobili položaj in privilegije "vojaške granice" in "etapnega ozemlja".¹³ Za uresničitev omenjenega cilja je italijanska vlada izvajala širok program vojnih gradenj in javnih del, ki je zahteval znatna sredstva. Gradila ni le prometnih poti in kasarn, ampak tudi mejne utrdbe in druge vojaške objekte ter reprezentativne upravne stavbe. Precejšnja pozornost je namenila tudi gradnji stanovanj za italijanski vojaški, polvojaški in civilni aparat ter najpotrebnejšim komunalnim objektom. Po dosegljivih podatkih je v letih 1919 do 1930 v občini Pivka zgradila 102, v občini Postojna 141, v postojnski okolici pa tri stanovanja. V letih 1931 do 1940 pa v občini Pivka 20, v občini Postojna 95, v postojnski okolici pa 9 stanovanj. Gradila je tudi vodovodno in kanalizacijsko omrežje.

Poleg načrtno naložbene dejavnosti je bil pomemben del italijanske gospodarske politike na priključnih slovenskih ozemljih še agresiven odnos do Slovencev, zlasti tistih, ki so imeli v svojih rokah srednja in mala podjetja v dobičkonosnih dejavnostih, to je na področju denarništva, trgovine in gostinstva. Slednje so italijanske oblasti zasegle ali pa toliko časa načrtno zapostavljale, da jih je uničila konkurenca, v kateri so imeli prednost Italijani. Vsi izvori kapitala so bili Slovincem zaprti oziroma so se stekali v italijanske roke. Italijanska propaganda je slovenske trgovce in posrednike načrtno zasmehovala, jih žalila in prikazovala kot nepotrebne in škodljive "verižnike iz zasedenega ozemlja".

Enostranska in omejena gospodarska politika italijanske države na Postojnskem je ustvarila neenake pogoje za preživljanje. V primerjavi z razmerami v Kraljevini SHS so bile plače delavcev v Postojni precej nižje. Hrana, zlasti živalski proizvodi, pa tudi kurjava in razsvetljava so bili dražji kot v sosednji državi. Cenejši so bili industrijski izdelki, umetna gnojila in stanarine.

Relativno visoke cene živil so spodbujale delavca k samopreskrbi, obratno pa so občutni davki in nizke cene industrijskih izdelkov silili kmeta v stranske dejavnosti, zlasti v prevozništvu, kjer so bili zaslužki sorazmerno visoki in so lahko zaslužili do 50 lir dnevno. Ob sočasnem razvoju lesne industrije in živalni gradbeni dejavnosti je to ustvarjalo pogoje za obstoj kmečko-delavskih gospodarstev. Dokler so veljale visoke cene živalskih proizvodov, je to pri kmečkih gospodarstvih, ki so razpolagala z zadostnimi površinami, ugodno vplivalo na pospeševanje živinoreje. Polkmet pa je moral težiti za tem, da je svoja manjša zemljišča čim bolj aktivno izrabil za gojitev rastlinskih pridelkov.

Drugi pomemben dejavnik je bila načrtna italijanska kolonizacija, katere cilj je bil okrepiti italijansko prebivalstvo v večjih slovenskih središčih ob meji in le-tim dati italijanski etnični značaj. Ta proces, ki je predpostavljal izseljevanje slovenskega prebivalstva iz teh krajev, so imenovali "etnična bonifikacija". Med središči, ki so bila za italijansko kolonizacijo še posebej pomembna, je bila tudi Postojna. Iz postojnske in sosednjih občin se je po letu 1920 pospešilo izseljevanje slovenskega prebivalstva v Argentino in kraljevino SHS. Potne liste za odselitev so Slovenci dobivali brez težav. Na drugi strani pa se je na začetku dvajsetih let preteklega stoletja močno okrepilo italijansko priseljevanje. Naselitveni val je bil tako močan, da je število prebivalstva hitro naraščalo. Italijanski migracijski val je bil premo

¹³ Edinost, 9. 2. 1922, str. 4, Naše kreditne razmere.

sorazmeren s številom prisilnih dražb, na katerih so prodali nepremičnine slovenskih kmetov. Število teh dražb je začelo naraščati sredi dvajsetih let.

Tabela 1. *Dražba nepremičnin v letih 1921-1926*¹⁴

Sodni okraj	L e t o						Skupaj
	1921	1922	1923	1924	1925	1926	
Postojna	-	3	5	5	3	10	26
Senožeče	1	1	2	4	-	1	9

Tretji usmerjevalni in v določenem pogledu tudi pospeševalni dejavnik gospodarskega razvoja, ki se je prekrival s prvim dejavnikom, so bile meja in prometne povezave. V letih 1919 do 1941 so velik del jugoslovanskega blaga izvažali v Italijo po prometnih poteh postojnskega okraja, ki so predstavljale pot do industrije severne Italije. Meja je postala izvor surovin, s tem pa vaba za naložbe v lesno industrijo, katere lokacija je bila odvisna tako od prometnih povezav kot od nahajališča surovin. Tako se je vzdolž železniške proge razvila vrsta industrijskih obratov in podjetij v Postojni, Prestranku, Št. Petru na Krasu in še drugod. Ti so črpali hlodovino delno iz zalednih (okoliških), delno pa iz hrvaških gozdov.

V času med obema svetovnjima vojnoma je gospodarska sestava postojnskega okraja ostala nespremenjena. Kot je razvidno iz spodnje tabele, je največji del prebivalstva v občini Postojna in Pivka živel od kmetijstva in gozdarstva. Sledila je industrija in službe v finančnih ustanovah ter javni upravi.

Tabela 2. *Poklicna struktura prisotnega prebivalstva leta 1936*¹⁵

Občina	Kmetijstvo	Industrija	Promet in zveze	Kreditni zavodi in Zavarovalnice	Trgovina	Svobodni in verski poklici	Javna uprava	Posebna uprava	Gospodinjstva	Skupaj	Od tega obrtniki	Vzdrževani
Postojna	4.095	1.776	426	538	17	39	884	18	279	8.108	624	6.272
Pivka	3.425	1.036	230	252	6	17	328	5	161	5.460	327	5.321

Delež poljedelske in gozdne površine v obeh občinah je bil med največjimi v Tržaški pokrajini. Sredi dvajsetih let je obsegal 49.329 ha. Od tega je na njive odpadlo 4007 ha, na vrtove 687 ha, umetne travnike v kolobarjenju 119 ha, naravne travnike v izmenjavi 885 ha, stalne travnike 14.897 ha, stalne pašnike 11.894 ha, površine v prahi so znašale 167 ha, gozdne površine pa so obsegale 16.673 ha.¹⁶

¹⁴ Agnelletto, *Gospodarsko stanje podeželskega prebivalstva v Julijski Krajini*, str. 29.

¹⁵ Pokrajinski arhiv koper (PAK), fond okrajnega ljudskega odbora Koper (OLO Koper), Statistično gradivo za perspektivni plan razvoja gospodarstva okraja Koper, 28. 2. 1957.

¹⁶ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Pokrajinski odbor OF za Slovensko Primorje (AS 1734), šk. 648, *Gospodarstvo v italijanskem obdobju*.

Kmetijska posest je bila razdrobljena, saj so prevladovali male in srednje velike kmetije, veleposestev je bilo le nekaj. Italijanska družba E.R.A. (Ente per la Rinnascita Agraria delle tre Venezie, tj. Zavod za agrarno obnovo Treh Benečij) je bila lastnica več posestev, ki so jih obdelovali italijanski koloni.

Kmetijstvo na kraških tleh je bilo omejeno na pridelavo rži, ječmena, pšenice, krompirja, repe, zelja, fižola in krme. Donosi niso bili veliki in so pogostokrat zadostovali samo za pokritje domačih potreb. To je v prvi vrsti veljalo za pšenico, ki so je povprečno pridelali 10.000 stotov na leto. Od sadja so po navadi pridelali največ jabolk. Gojili so še hruške, češplje in na Pivškem tudi nekaj grozdja. Živinoreja ni bila paradna panoga. Pri gojenju govedi so se držali starih načinov, redki so bili hlevi, v katerih je število glav presegló domače potrebe. Podobno je veljalo tudi za prašičerejo, ki je v najboljšem primeru pokrivala lokalno povpraševanje.¹⁷

Samo s poljedelstvom in živinorejo se prebivalstvo ni moglo preživljati. Iskati si je moralo postranskih zaslužkov. Najprej s prevozništvom, to je s prevažanjem hlodov in drv v Trst. Ko so gradili železnico iz Postojne na Reko, so s Planine prevažali železniške prage v Postojno in na Reko. Nekaj denarja je v zimskem času navrglo tudi kidanje snega z železniških tirov.¹⁸ Precej več se je dalo zaslužiti s prepovedano trgovino, zlasti s konji. Tihotapstvo s konji je doseglo svoj višek v času gospodarskih sankcij, ki jih je tedanje Društvo narodov začelo izvajati proti Italiji zaradi napada na Etiopijo, ko se je razvilo v skoraj zakonito trgovino.

V času med obema svetovnima vojna v postojnskem okraju ni bilo večje in pomembnejše industrije. Delovalo je le nekaj večjih industrijskih obratov in žag ter večje število manjših žag. Po jugoslovanskih podatkih je bilo na tem ozemlju v lesni industriji in gozdarstvu zaposlenih 3400 oseb, po italijanskih statistikah pa 3580.¹⁹ Za potrebe lesene industrije se je na začetku dvajsetih let začelo brezobzirno izsekavanje gozdov. Slaba italijanska strokovna uprava je v naslednjih dveh desetletjih nenačrtno in čezmerno izkoriščanje gozda samo še stopnjevala. Njeno poseganje je bilo kolikor toliko omejeno le v gozdovih veleposestnikov. Del hlodovine in rezanega lesa listavcev in iglavcev so izvozili v notranjost Italije, večji del pa porabili za obnovitvena dela v vzhodno primorskih okrajih, za gradnje prometnih povezav in vojnih objektov, pa tudi za proizvodnjo furnirja, vezanih plošč in še nekaterih drugih lesnih polizdelkov.²⁰

Pri predstavitvi večjih lesnoindustrijskih obratov, za katere so na voljo podatki o njihovi ustanovitvi ali začetku obratovanja, velja začeti z Windischgraetzovima parnima žagama v Postojni, obrat je bil zagrajen oziroma je začel obratovati leta 1928, in v Belskem (1923) ter njegovim lesnoindustrijskim obratom v Št. Petru na Krasu (1928). Na obravnavanem območju so delovali še naslednji lesnopredelovalni obrati: Krainer Franc parna žaga v Postojni (1918), Srebotnjak Jernej parna žaga Landol (delovala v letih 1924 do 1934), Sever Josip parna žaga v Predjami (delovala je od leta 1918 dalje) in v Belskem, Loy Inocente elektro žaga Prestranek (1935), Allegri Giotti žaga Prestranek (1933), Facchinetti Dodiči parna žaga

¹⁷ ARS, fond Tržaška kvestura (AS 1829), šk. 15, Mesečno poročilo prefekta o politični in gospodarski situaciji v občini Postojna.

¹⁸ Makarovič, Viri preživljanja in način potrošnje v vasi Gradec, str. 201.

¹⁹ Perspektivni investicijski program okraja Postojna za dobo 1952-1962 z obrazložitvijo. Postojna 1954, str. 21.

²⁰ PAK, OLO Koper, 28. 2. 1957.

Prestranek (1933), Elektro žaga Specchio Prestranek (1933), Trošt Humbert parna žaga v Radohovi vasi pri Št. Petru (1933) in v Št. Petru, žagarski obrat Gabeloti (1933) in Vaninotti (1933).²¹ Treba je omeniti še naslednje parne in vodne žage: Lavrenčič Marjan Hrašče/Postojna, Faltrinelli Koritnica, Jelenčič Izidor Matenja vas/Prestranek, Menotti Prestranek, Kovšca Prestranek, Franc Modrijan, Pivka, Andrej Milavec Gornji Malni/Planina, Anton Gržina Zagon, Vincenc Križaj Lاندol, Jožef Ambrožič Slavina, Anton Milharčič Žeje, Lenasi Šmihel, Stanko Lavrenčič Hrašče.

Pred začetkom druge svetovne vojne je knez Windischgraetz organizacijsko preoblikoval svoje lesnopredelovalne obrate, in sicer tako da je ustanovil delniški družbi SCLABSA²² in SICLA²³ s sedežem v Trstu. Prva je prevzela skrb za nego in sečnjo gozdov, druga pa predelavo lesa. Slednja je združevala parno žago v Postojni in Belskem ter parno žago in tovarno vezanih plošč v Št. Petru na Krasu.

Največje in tudi najbolj znano lesno industrijsko podjetje je bilo v Št. Petru. Njegov predhodnik je bila žaga, ki sta jo še pred koncem 19. stoletja postavila posestnika Križaj in Medica. Obrat je skupaj s skladiščem septembra 1922 zgorel. Pogorišče je leta 1923 kupila družba Jakob Mankoč iz Trsta, ki je obrat obnovila že do konca leta. Leta 1924 je delal že s petimi polnojermentiki. Do leta 1927 je lastnik povečal proizvodne zmogljivosti in razširil ponudbo. Zgradil je parketarno, sušilnico, zabojarno, nov dimnik in še nekaj pomožnih gospodarskih objektov. Število zaposlenih se je povečalo na 90 delavcev, ki so delali v treh izmenah. Obrat je s polnimi zmogljivostmi delal le dve leti, potem pa je prišla gospodarska kriza, zaradi katere je najprej zmanjšal obseg proizvodnje in število zaposlenih, nato pa je prišlo do stečaja in ustavitve proizvodnje. Kratek čas je bila lastnik obrata banka. Leta 1930 jo je odkupil veleposestnik knez Windischgraetz iz Planine. Novi lastnik se je odločil težišče proizvodnje preusmeriti na izdelavo kakovostnega parketa. Zato je bilo treba zgraditi sodobnejši parketarskopredelovalni obrat, ki bi zagotovil tudi intenzivnejšo izrabo surovin. Za vpeljavo sodobnejšega tehnološkega postopka in nove organizacije dela je pritegnil češkega strokovnjaka ing. Beneša. Nova tovarna je začela s poskusno proizvodnjo leta 1933. Ostale industrijske panoge so bile zastopane z manjšimi zasebnimi in družinskimi obrati, med katerimi jih je bilo največ s področja prehranske in živilskopredelovalne industrije.

V prvih povojnih letih je bila trgovina gospodarsko področje, ki mu je bila posvečena posebna pozornost. Postal je prizorišče merjenja moči različnih nacionalnih in z njimi povezanih gospodarskih interesov. Leta 1920 so se razprave znotraj slovenske narodne skupnosti osredotočile na iskanje oblike trgovinske organiziranosti, s katero bi se lahko učinkovito uprli priseljevanju italijanskih trgovcev, ki so poskušali izkoriščati domačine kot kolone in si prizadevali uničiti slovenske trgovine.²⁴ Eden od predlogov za preureditev trgovske mreže je prišel iz Postojne. To je bil predlog za ustanovitev Trgovske zadruga z. o. o. s sedežem v Postojni. Po tem predlogu bi se morali vsi "narodni" trgovci in "sotrudniki" včlaniti v nacionalno trgovsko podjetje, in sicer tako da bi vložili določene denarne deleže, ki bi jim potem zagotavljali določene ugodnosti. Temeljna dejavnost podjetja bi

²¹ ARS, fond Pokrajinskega poverjenišva PNOO za Slovenske Primorje (AS 1835), šk. 173, Slovensko Primorje.

²² Societa coltivazione legname e abbattimento boschi S.A.

²³ Societa per industria ed il Comercio di Lagnami.

²⁴ Edinost, 2. 12. 1920, str. 2, Iz Postojne.

bila uvažanje življenjskih potrebščin in njihovo razdeljevanje. Trgovinsko dejavnost naj bi postopoma razširili še na proizvodno in denarno področje. Poleg špedicije in skladišč z zalogami bi zgradili manjše tovarne (na primer za galanterijo, za izdelovanje stolov), valjni mlin in menjalnice na železniških postajah. Z ustanovitvijo zaključenega trgovsko-proizvodno-denarnega podjetja bi se Slovenci v Italiji "osamosvojili od tujih tiranskih" podjetij in se zavarovali pred "raznarodovanjem naše trgovine".²⁵ Zagovorniki načrta so menili, da v novih razmerah Trst ne more več ostati središče slovenske gospodarske organiziranosti in dejavnosti. Zavzeli so se, da bi Postojna postala sedež skupne trgovinske organizacije, poleg tega pa prevzela tudi precejšen del vloge, ki jo je imel Trst. V Trstu naj bi ustanovili podobno podjetje, ki pa bi se osredotočilo na uvoz blaga iz tujine. Predlog ni dobil potrebne podpore. Zadružna zveza v Trstu je sicer podprla zamisel o ustanovitvi trgovske ali produktivne zadruge v Postojni, vztrajala pa je na stališču, da mora center gospodarske dejavnosti ostati v Trstu, kjer imajo za to vse potrebne pogoje.²⁶ Odločitve tržaških rojakov ni omajalo niti opozorilo, da je ostalo zelo malo časa za uresničitev tega načrta, s katerim bodo fašistom preprečili, da bi se utrdili v slovenskem prostoru.²⁷ Tržaška Zadružna zveza predloga ni podprla tudi potem, ko je iz Postojne prišla utemeljitev, da načrt oziroma nasprotni predlogi Trgovinskega izobraževalnega društva v Trstu niso realni, ker za njihovo izpolnitev nimajo dovolj sredstev in drugič zato, ker jim oblast in nacionalisti tega ne bodo dopustili.²⁸ S tem so poskusi slovenskega gospodarskega povezovanja propadli že na samem začetku.

Do leta 1920 je bila trgovina deležna precejšnjega nezadovoljstva, ker ni mogla zadovoljiti vseh potreb prebivalstva. Najbolj so se v okraju pritoževali zaradi pomanjkanja tobaka in soli. Zaloge so bile, vendar so jih italijanski uradniki prepočasno delili, zato so bile dostave neredne in so praviloma zamujale. V letih 1920 do 1941 so v postojnskem okraju prevladovale trgovine z mešanim blagom, ki so bile skoraj v vsakem večjem kraju in največkrat združene z gostilno in trafikom.

Tudi glede turistične in gostinske ponudbe je postojnskemu okraju pripadel poseben položaj. Pa ne zaradi gostiln, ki so bile skoraj v vsaki vasi in so bile, kot smo že ugotovili, združene s trgovino in trafikom. Ponudba v gostilnah, ki jih je bilo največ v Postojni in okolici, Prestranku, v Dolnji Košani, Hruševju, Bukovju, Zagorju in Palčju, pa tudi v Šmihelu na Krasu in Zagorju, je bila povprečna. Če so je pred prvo svetovno vojno v gostilnah točili izključno domače vino, je po vojni prevladala izbira cenejših italijanskih vin. Hotelirstvo, še posebej v Postojni, je doživelo svoj razcvet šele po začetku druge svetovne vojne, ko se je na tem območju povečalo veliko število vojaških enot. Zato pa sta bila na njegovem ozemlju dva turistična bisera, ki sta bila z velikimi črkami zabeležena v vseh pomembnejših turističnih vodnikih. Prvi je bila Postojnska jama, eden od turističnih centrov Julijske krajine. Rimska vlada ji je namenjala največjo pozornost. Za upravo jame je najprej imenovala centralno državno, potem pa posebno pokrajinsko komisijo s sedežem v Trstu. 30. decembra 1923 je upravljanje jame poverila komisiji s sedežem v Postojni. Ta je bila pooblaščen, da imenuje direktorja in še drugo osebje,

²⁵ Prav tam.

²⁶ Edinost, 7. 1. 1921, str. 2, Kako naj se uredi naša trgovina vsled nastalega položaja?.

²⁷ Edinost, 2. 1. 1921, str. 2, Kako naj se uredi naša trgovina vsled nastalega položaja?.

²⁸ Edinost, 14. 1. 1921, str. 2, Iz Postojne.

potrebno za poslovanje in vzdrževanje. S tem dekretom je vlada upravi Postojnske jame do leta 1926 zagotovila letno dotacijo v višini 400.000 lir. Do leta 1940 je država vložila v jamo 5,7 milijona lir; ta sredstva so bila porabljena za izboljšanje dostopa do jame, za nakup strojev, zgraditev železnice, posameznih objektov in za električno razsvetlavo v jami. Sredstva so se ji hitro povrnila, saj je uprava v tem času za vstopnice pobrala nekaj več kot 15 milijonov lir.²⁹ Prvi odmevnejši dogodek, ki je bil povezan s Postojnsko jamo, je bila stota obletnica njenega odprtja, ki so jo praznovali septembra 1923. Naslednje leto je bil 8. junija slavnostni ogled začetka uporabe "pritlikavega vlaka", to je ozkotirne železnice in posebne lokomotive z desetimi vagoni. Konec leta 1925 so po desetih letih končali največja podzemna dela v jami. Maja 1926 je bila odprta Rajska jama in 6,5 km novih podzemnih hodnikov. Z italijanskimi državnimi sredstvi je bila zgrajena tudi jamska restavracija pri Postojnski jami.

Drugi turistični biser je bila Škocjanska jama. Novembra 1923 so člani italijanskega planinskega društva zasedli njene upravne prostore. Da bi zadostili predpisom, so dobili jamo v najem za 500 lir na leto. Od sredstev, ki so jih dobili od vstopnine, so le manjši del vložili v tekoče vzdrževanje.

Za rekonstrukcijo gospodarskega življenja na drugih gospodarskih področjih je ohranjenega zelo malo arhivskega in drugega dokumentarnega gradiva. Na podlagi skopih podatkov lahko zapišemo, da je bila obrtna dejavnost v postojnskem okraju slabo razvita in neenakomerno razporejena. Obstajalo je nekaj mizarških, mehaničnih in še drugih delavnic.

Ves denarni promet je bil v rokah podružnic italijanskih bank. Te so dajale kmetom agrarne kredite s 5-odstotno obrestno mero za obdelovanje zemlje, žetev, predelavo kmetijskih pridelkov, nakup živine, strojev in še druge namene. Bile so zelo dejavne, saj so v Št. Petru samo od poletja do jeseni dali več kot 200.000 lir kredita.³⁰ Slovenske kreditne zadruge, jim niso mogle konkurirati. Razpolagale so s pičlimi denarnimi sredstvi, poleg tega pa je bilo njihovo poslovanje zastarelo, saj niso uporabljale čekovnega in žiro prometa. Med slovenskimi denarnimi zavodi je bila največja Kmetiska in rokodelska posojilnica z. z n.j. s sedežem v Postojni. V času prve svetovne vojne je zaradi pritiska avstrijskih oblasti morala podpisati velik znesek vojnega posojila, ki pa ga v novi državi ni mogla izkoristiti, ostala so ji samo bremena. Posojilnico so vodili domači posestniki, ki jim je bilo veliko do tega, da občina, ki je začasno prevzela njene dolgove, ne bo preveč prizadeta. Do leta 1924 je dobro poslovala, njen primanjkljaj se je zmanjšal. Leta 1924 pa so se razmere spremenile. Upravo je prevzel italijanski komisar, ki se ni menil za rentabilnost poslovanja. Zasedoval je le svoje in pa italijanske interese.

V obravnavanih letih se je povečal gospodarski pomen posameznih krajev. Največ je pridobila Postojna. Kot "predstraža italijanstva" je dobila prednost pri graditvi poslovnih, vojaških, stanovanjskih in drugih objektov. Med pomembnejšimi objekti je treba omeniti stavbi, v katerih sta bili podružnici Banca d'Italia in Tržaške banke (zgrajeni 1927 oziroma 1935), železničarske hiše, vojašnice, vojaško bolnico in več stanovanjskih poslopij. Postojna je z več kot 5000 prebivalci do leta 1939 postala mednarodno pomembna obmejna železniška postaja z vsemi carinskimi, posredniškimi, trgovskimi, turističnimi in špedicijskimi ustanovami, uradi

²⁹ ARS, AS 1835, šk. 194, Dopis VUJA, 24. 7. 1946.

³⁰ Edinost, 12. 9. 1924, str. 1, Naš agrarni kredit.

in podjetji, ki sodijo v tak kraj. V vseh teh ustanovah so bili v veliki večini zaposleni italijanski uradniki.

Tudi Št. Peter na Krasu se je razvil v pomembno lokalno gospodarsko središče. Razcvetel se je še Prestranek. Iz neznatnega naselja s 93 prebivalci se je razvil v trgovsko središče predvsem za živino na poti iz držav srednje Evrope na zahod.

Jože Prinčič

ECONOMY OF THE PRIMORSKA REGION AND THE POSTOJNA COUNTY BETWEEN BOTH
WORLD WARS

S u m m a r y

The year of 1918 was an important turning point in the economic life of the Notranjska region. With the Italian occupation, new limitations were imposed on the economic activities, which was why this region ended up in a worse and especially subordinate position than the other Italian provinces. The economic policy of the Italian government was an even more fatal detriment for the further development of these regions. Namely, when adopting economic measures, the Italian government gave priority to political interests, whose primary purpose was to create the conditions for the exploitation of the economic resources. Their secondary purpose was denationalisation, which included systematic undermining of the economic power of the Slovenian population.

From 1920 to 1941, the economic life of the Postojna county was managed by the Italian occupation authorities. Just like the other counties in the Trieste Province, the Postojna county also felt the consequences of the deepening economic crisis of the Italian economy. The necessary expenditure for everyday life and the operation of farms increased, especially due to higher taxes. Only the wartime psychosis caused a revitalising surplus in the Postojna county, which was put to best use by foresters and farmers.

Of the factors influencing the economic development of the Postojna county in the interwar period, three were especially important. The first factor was the strategic position of this territory, used by the Italian Army and foreign policy as the starting point for the conquest of new territories. The second factor was the methodical Italian colonisation with the aim of strengthening the Italian population in the larger Slovenian centres by the border, giving them the Italian ethnic character. The third factor, which also steered and promoted the economic development in a certain aspect, were the border and cross-border connections. From 1918 to 1941, a significant share of Yugoslav goods was taken to Italy through the transport paths of the Postojna county, which represented the way to the Northern Italian industry.

In the time between both world wars, the economic makeup of the municipalities of Postojna and Pivka remained unchanged. The majority of the population lived on farming and forestry, followed by timber industry and positions in financial institutions and public administration.